

Oliver Bullough

MONEY LAND

VARFÖR TJUVAR
OCH BEDRAGARE
STYR VÄRLDEN OCH
HUR MAN GÖR FÖR ATT
FÅ TILLBAKA DEN

Översättning av Marianne Berglund

Lindskog & Förlag
www.lindskogforlag.se
Stockholm 2021

© Oliver Bullough 2018, 2019
First published in Great Britain in 2018 by
PROFILE BOOKS LTD
Engelska originalets titel: Moneyland
© Översättning: Marianne Berglund
Grafisk form: Lennart Lindskog

Första upplagan, första tryckningen
Tryckt hos Tallinna Raamatutrükikoda, Tallinn 2021

ISBN 978-91-85311-84-2

INNEHÅLL

1	Aladdins grotta	7
2	Pirater	43
3	Drottningen av Antillerna	71
4	Sex, lögn och offshoreverksamhet	92
5	Mysteriet på Harley Street	103
6	Bägarspel	118
7	Cancer	142
8	Listig som en orm	162
9	Mannen som säljer pass	184
10	Diplomatisk immunitet	213
11	Omöjlig att skriva om	224
12	Mörk materia	244
13	Strålningsdöden knackar på dörren	264
14	Säg ja till pengarna	282
15	Lyxfastigheter	292
16	Plutosar håller ihop	311
17	Konsten att knäcka Schweiz	322
18	Skatteparadiset USA	338
19	Att stå upp mot Moneyland	358
20	Något är ruttet	377
	<i>Källhänvisningar</i>	393
	<i>Tack</i>	407
	<i>Register</i>	409

ALADDINS GROTTA

London ser ut på olika sätt beroende på vem som betraktar staden. Här finns vaktombyttets pompa och ståt: soldater med röda uniformsjackor, blanka hästar och jublande folkmassor. Det är turisternas stad. Här finns stål- och glaskonstruktionerna i finansdistriktet City, skyddade av arméer av finansmän och bankirer som under tidiga morgontimmar ilar fram över broarna. Det är affärsfolkets stad. Här finns förorter med radhus, häckar, återvändsgator och parker. Det är lokalbefolkningens stad.

Och så finns det platser som Finchley i nordvästra London och den lilla gatan Woodberry Grove med tio år gamla bilar och närbutiker som säljer kvällstidningar och polskt öl. Det är inte den sortens gata man besöker eller ens lägger märke till om man inte måste, och kanske var det därför Paul Manafort placerade ett av sina bolag – Pompolo Ltd – i hus nummer 2.

Enligt ett åtal som Robert Mueller förberedde på Office of Special Counsel hade Donald Trumps tidigare kampanjledare Manafort flyttat cirka 75 miljoner dollar genom diverse utländska bankkonton och spenderat en anseelig mängd av dem på lyxfastigheter och lyxvaror. Pengarna hade han tjänat när han arbetade i Ukraina, främst för den skoningslöse förre presidenten Viktor Janukovyč, och vid sidan av några andra brott dömdes han för att ha gömt undan dessa pengar från skattemyndigheten. Det gedigna åtalet redovisade bolag som förfogade över

de bankkonton som fört över pengarna, och det var på så sätt vi fick vetskap om Pompolo Ltd. Pompolo innehade ett bankkonto som betalade 175 575 dollar till en party-firma i Florida och 13 325 dollar till en trädgårdsarkitekt i The Hamptons på en och samma dag – den 15 juli 2013.

Det är mycket möjligt att detta var det enda Pompolo någonsin gjorde. Bolaget hade bildats bara tre månader tidigare och stängdes ner av Storbritanniens Companies House ett år senare, något som automatiskt sker för bolag som inte arkiverar sina nödvändiga papper. Jag åkte ut till Woodberry Grove 2 för att se hur det såg ut på gatan där Pompolo Ltd höll till.

Det var ett intetsägande och trist ställe, en kontorsbyggnad i två våningar av rödbrunt tegel, här och var täckt av beige stuckatur. Takpannorna såg ut att hänga samman med hjälp av mossa, och fönsterramarna var så mörkfläckiga att det knappt gick att se att de var av trä. Vid sidan av dörren fanns några ringklockor. Jag tryckte på en av dem, och dörren öppnades av en medelålders man med sydafrikansk brytning och en urblekt T-shirt med reklam för det engelska heavy metal-bandet Iron Maiden. Han bad mig stiga in.

Jag visste inte riktigt vad jag förväntat mig av ett ställe där Manafort inhyste det finansiella bygget han utnyttjat för att suga ut pengar från Ukraina och lyxshoppa i New York och Virginia, men jag hade föreställt mig något mer spännande än ett propert, tråkigt kontor med kommunalgrå matta och en affisch med råd till de anställda hur de skulle sitta vid datorn för att slippa ryggvärk. Medan jag väntade på Iron Maiden-beundrarens chef hörde jag två kvinnor prata om sina planer inför helgen, och jag försökte få en skymt in i deras bås. Dessvärre var chefen inte anträffbar, men som lön för mödan efter den femton minuter långa promenaden mellan Woodberry Grove och

tunnelbanan gav jag mig därifrån med en e-postadress (i det svar jag fick från honom senare förnekade han helt och hållet att han skulle ha begått något fel, och hans ton var mycket irriterad: ”Jag kan inte prata med varenda en om vad det är som driver ’sådana som Manafort’, så jag är ledsen, men du får dra dina egna slutsatser.”)

Därefter finns det två vägar för den här berättelsen. Antingen ger man upp Pompolo och konstaterar att det är en återvändsgränd och koncentrerar sig i stället på Manafort, hans tarvliga kundkrets, hans karaktärlösa undanmanövrar och hans anmärkningsvärda förkärlek för lyx. Eller så kan man fundera vidare över Woodberry Grove 2 och fråga sig varför Pompolo – ett företag med tillgång till ansevärda pengasummor – valde att förlägga sitt kontor i ett så oglamoröst och avsides hörn av London.

Man kan förstå om de flesta journalister föredrar det första alternativet. Det är mer tilltalande att sätta ihop en historia om strutsskinnsjackor och lyxlägenheter och om hur Manafort tvättade bort illasinnade rykten från obehagliga politiker och oligarker, än det är att skriva om fula brittiska institutionsliknande byggnader. Men det andra alternativet ger mer på sikt, för om vi förstår sambandet mellan Manafort och Woodberry Grove kan vi få en skymt bortom individerna, av det finansiella systemets dolda mekanismer, av det hemlighetsfulla land jag kallar Moneyland.

Åtalet mot Manafort och hans medarbetare Rick Gates (i vars namn Pompolo stod registrerat) avslöjade inte bara Pompolo Ltd, utan också bolag i den karibiska staten Saint Vincent och Grenadinerna och på Cypern samt i de amerikanska delstaterna Virginia, Florida, Delaware och New York. De här bolagen hade en mängd olika bankkonton, till synes oberoende av varandra, men i själva verket sammanlänkade genom sina gemensamma – och dolda – ägare.

Det flyttades pengar fram och tillbaka mellan dem, som i en oupphörlig och förvillande dans, med ett mönster så komplicerat att inte ens experterna förstod det. Att försöka reda ut de komplexa finansiella arrangemangen mellan de här enheterna är ett jobb för en hel grupp professionella brottsbekämpare. För en lekman är det praktiskt taget omöjligt.

Manafort och Gates arbetade med systemet i ungefär tio år, men utformade det inte. Inte heller letade de reda på Woodberry Grove 2 och bestämde sig för att det var härifrån verksamheten skulle utgå. Detta fick de hjälp med från den stora skara branschfolk som möjliggör brottslig verksamhet för personer som de här, personer som vill gömma undan pengar. Den egentliga hyresgästen i kontorshuset i Finchley är A1 Company Services, ett företag som bildar bolag för sina kunder och förser dem med postadresser. A1 Company Services står som symbol för något betydligt större än en politisk skandal, till och med en skandal av Manafortors storlek. Det representerar ett system som ruinerar världen genom att gömma undan rika och mäktiga personers hemligheter.

Manafortors hemligheter undanhölls så väl att han antagligen skulle ha kommit undan med dem om inte Robert Mueller hade påbörjat en utredning om denne Trumps forne kampanjledare. Och det är just det som är så bekymmersamt, eftersom det finns så många andra som använder sig av exakt samma system. Hus nummer 2 på Woodberry Grove utgör, eller har utgjort, hemvist för tusentals andra bolag – enligt en av databaserna 16 551 stycken – och det har även adresserna som Manafort använde i Grenadinerna och på Cypern, för att inte tala om de han hade i USA.

Många ser Paul Manafort som viktig helt enkelt för att man tack vare honom kunde avslöja korrruptionen i

samband med att Donald Trump valdes till president. Men i själva verket ger hans kopplingar till Trump en oavsiktlig inblick i något mycket större, ett dunkelt system som få av oss är medvetna om. Det är ett system som tyst men effektivt utarmar miljontals människor, undergräver demokratier och hjälper diktatorer att plundra sina länder. För att förstå hur detta fungerar ska vi titta närmare på en av Manafortors viktigaste klienter: Ukrainas före detta president Viktor Janukovytsj.

Janukovytsj styrde Ukraina under fyra år, mellan 2010 och 2014, och under den tiden blev han själv rik och landet bankrutt. Till slut tröttnade ukrainarna på alltsammans, och under den kalla vintern 2013–14 gick tusentals människor ut och protesterade. De rikedomar Janukovytsj lämnade kvar avslöjade en så bisarr smak att de får Manafort att framstå som återhållsam. På markerna kring hans palats i Mezhyhirya fanns vattenträdgårdar, en golfbana, ett grekiskt tempel i jugendstil, en marmorhäst dekorerad med ett toskanskt landskap, en strutssamling, en inhägnad för vildsvinsjakt och en fem våningar hög timmerstuga där den forne presidenten hängav sig åt överdåd och vulgaritet.

Alla visste att Viktor Janukovytsj var kriminell, men de hade inte skådat vidden av allt han tagit. Medan vanliga ukrainska medborgare i årtal sett välfärden stagnera hade han samlat på sig en förmögenhet värd hundratal miljoner dollar, och det hade hans vänner också gjort. Han hade mer pengar än han någonsin behövde och fler ägodelar än han fick plats med.

Ledare i alla länder har palats, men oftast ägs de av staten, inte av någon privatperson. I de mer ovanliga fallen – som med Donald Trump – då palatsen är privatägda verkar de ha införskaffats innan politikern trädde i

tjänst. Janukovyj däremot hade byggt sitt palats medan han hade statlig lön, och det var därför demonstranterna flockades för att se hans ofantliga timmerstuga. De förundrade sig över den stora huvudbyggnaden, fontänerna, vattenfallen, statyerna, de exotiska fasanerna. Det var ett tempel av smaklöshet, en katedral av kitsch, ett förkroppsligande av överdåd. Lokala företag hyrde ut cyklar till besökare. Området var så stort att det var enda sättet att ta sig runt stället utan att bli utmattad, och det tog revolutionärerna dagar att undersöka alla skrymslen och vrår. Garaget var en Aladdins grotta full med guldsaker, några kanske ovärderliga. Revolutionärerna kallade dit intendenterna från Kievs nationella konstmuseum för att de skulle ta hand om alltsammans innan det blev förstört, för att bevara det för landet, för att visa upp det.

Där fanns högar av guldmålade stearinljus, väggar översållade av presidentens porträtt. Där fanns statyer av grekiska gudar och en invecklat snidad elfenbenspagod. Där fanns mängder med ikoner, antika gevär, svärd och yxor. Där fanns ett certifikat som utnämnde Janukovyj till "årets jägare" och dokument som kungjorde att en stjärna uppkallats efter honom och en annan efter hans fru. Några av föremålen visades upp jämte visitkort från de ämbetsmän som överlämnat dem till presidenten. De var hyllningar till en ledare: handpenningar som garanterade att givarna stod kvar i Janukovyjs gunst så att de kunde fortsätta med de bedrägerier som gjorde dem rika.

Där fanns en antik bok, visad i ett vitrinskåp, med en skylt som uppgav att den varit en present från Skatteministeriet. Det var en kopia av *Apostlarna*, den första bok som någonsin tryckts i Ukraina, av vilken kanske bara hundra exemplar fortfarande finns kvar. Varför ansåg Skatteministeriet att det var en lämplig gåva till presidenten? Hur hade ministeriet haft råd med den? Varför skulle

Skatteministeriet överhuvudtaget ge en sådan present till presidenten? Vem betalade den? Ingen visste. Mitt i en hög av värdelösa keramiksaker fanns en ståtlig vas av Picasso, ursprung okänt. I ett skåp fanns hammaren och skäran av stål, en gång det ukrainska kommunistpartiets present till Josef Stalin. Hur hade den hamnat i Janukovyjs garage? Kanske hade presidenten inte haft plats för den någon annanstans.

Efter ett tag var kön till grinden så lång att den sträckte sig längs hela uppfarten. Människorna som väntade såg glada ut där de långsamt makade sig framåt för att försvinna in bakom museets stenputsade fronton. När de dök upp igen var de askgrå. Vid den sista dörren fanns en bok där man kunde lämna kommentarer. Någon hade sammanfattat det bra: "Hur mycket kan en enda människa behöva? Skrämmande. Jag mår illa."

Och detta var bara början. Tiden efter revolutionen var laglös på ett bra sätt, eftersom människors nyfikenhet inte stoppades av någon i uniform, och jag passade på att ta mig in på så många av den gamla elitens dolda tillhåll som möjligt. En gång tog vi oss långt in i en skog utanför Kiev. Anton, en revolutionär jag lärt känna, parkerade bilen vid en grind, klev bort från vägen och in i buskagen, letade lite och visade upp vad han hittat. "Nyckeln till paradiset", sa han och log snett. Han läste upp grinden, satte sig vid ratten och körde vidare.

Till höger syntes glittrandet från Kievs vattenreservoar, där Dneprflodens uppdämda vatten svallar in mot en vassfylld sjö. Sedan följde en smal vägbank över en damm bredvid ett litet båthus med en brygga. Ankor väsnades kring trähus på små flytande öar. Slutligen körde Anton upp mot en vändplats framför ett stort timmerhus i två våningar. Det var hit Janukovyj brukade åka med sina gamla vänner och nya flickvänner när han ville koppla av.

Anton kom hit första gången med sin dotter i februari 2014, bara några timmar efter att presidenten flytt från sin förmögenhet. Nu körde han ner för den perfekta vägen mot grinden där han sa till polisen att han tillhörde revolutionärerna. De gav honom nyckeln till huset och lät honom passera. Anton öppnade dörren och vi gick in. Allt var oförändrat därinne: det långa matbordet med sina arton välstoppade stolar stod som han funnit det, likaså den uppvärmningsbara massagebänken av marmor. Väg-garna var översållade av lågkvalitativa impressionistiska nakenstudier – om Pierre-Auguste Renoir målat mjuk-porr skulle det förmodligen sett ut så här. Det polerade golvet var gjort av tropiskt trä. Väg-garna var gjorda av fyrkantiga stockar av barrträd, medvetet obearbetade, gula som sesamfrön. Det fanns inga böcker.

Men hur konstigt det än låter var det badrummen jag reagerade på mest. Huset hade nio tv-apparater, och två av dem var placerade i lagom höjd framför toalettstolarna. Det gav uttryck för en personlig touch av det mest intima slaget. President Janukovyjtj gillade att titta på tv, och han satt långa stunder på toaletten. Medan ukrainska invånare dog i tidig ålder och arbetade hårt för svältlöner, medan landets vägar vittrade sönder och ämbetsmännen stal, då hade presidenten haft fullt upp med att sitta på toaletten och titta på tv. De två tv-apparaterna framstod för mig som små symboler för allt som gått snett, inte bara i Ukraina, utan i alla de forna Sovjetländer där jag arbetat.

Sovjetunionen föll när jag var tretton år, och jag var väldigt avundsjuk på de som var tillräckligt gamla för att förstå vad som hände. Sommaren 1991, när hårdföra hökar i Moskva försökte men misslyckades med att åter-införa gamla Sovjetmetoder i landet, var jag på familjesemester i skotska höglandet där jag energiskt försökte få

in radiosändningarna mellan bergen för att få veta vad som hände. När semestern var slut hade kuppen misslyckats, och en ny värld dagades. Den förut så sansade historikern Francis Fukuyama utnämnde händelsen till Historiens Slut. Hela världen skulle bli fri. De Goda Hjältarna Hade Segrat.

Jag längtade efter att få se vad som hände i Östeuropa, och jag plöjde igenom hundratals böcker skrivna av de som varit där. När jag läste vid universitet ägnade jag somrarna åt vandringar genom Warszawapaktens tidigare stängda länder och firade Europas enande. När det var dags för examen hade de flesta av mina studiekompisar fått jobb, men inte jag. I stället flyttade jag i september 1999 till Rysslands näst största stad Sankt Petersburg, fylld av förväntan och uppslukad av förhoppningar om en demokratisk omvälvning och ett nytt blomstrande samhälle. Jag var så upptagen av alltsammans att jag inte märkte att omvälvningen redan var över, om den ens funnits. Tre veckor innan mitt plan landade på Pulkovo hade den ljusskygge före detta spionen Vladimir Putin tillsatts som premiärminister. Snarare än att skriva om frihet och vänskap fick jag rapportera om krig och misshandel och bevittna paranoia och trakasserier. Det här var inte historiens slut. Det enda som hänt var att den tagit ny fart.

2014, när jag gick runt och tittade på presidenttoaletter, hade jag redan skrivit två böcker om forna Sovjetunionen. I den första, som kom till efter den misär jag sett i och omkring Tjetjenien, berättade jag om Tjetjeniens folk och deras ständiga misslyckade försök att få sin efterlängtnade frihet. Den andra handlade om ryssarna, och om hur alkoholism och förtvivlan stod i vägen för deras existens som nation. I båda böckerna, om än utsagt (märker jag nu), fanns en fråga: Vad var det som gått snett? Varför hade det inte blivit verklighet av drömmen från 1991?